

ARENDRTS LIV OG VIRKE SOM PRISME

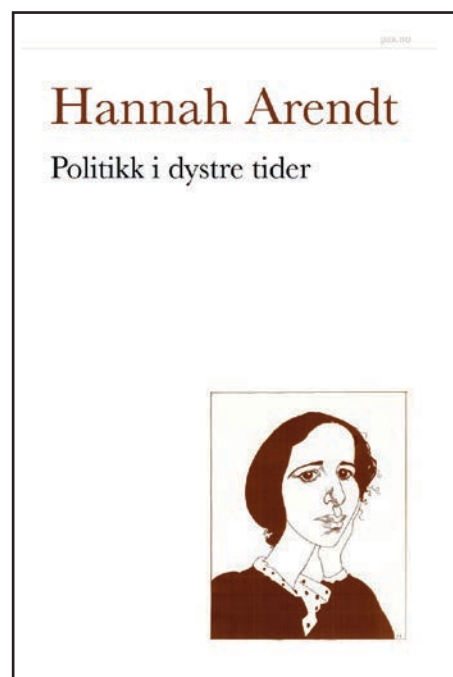
Omtale av
Politikk i dystre tider
Rune Slagstad (red.)
Oversettelser av Christian Janss,
Johan Ludwig Mowinckel & Agnete Øye
(Oslo: Pax Forlag, 2019)
530 sider

I tekstsamlingen *Politikk i dystre tider* ønsker Rune Slagstad å sette politikken i sentrum og vise hvorfor vi bør lese Arendt i dag.

Av Jenny Hjertaas Ljønes

Politikk i dystre tider og *Politikk og rett. Et antiliberalt tema med variasjoner* er en dobbeltutgivelse med utvalgte tekster av Hannah Arendt og Carl Schmitt, begge redigert av Rune Slagstad. Mandag 27. mai inviterte Pax Forlag til boklansering av bøkene i Juridisk bibliotek ved Universitetet i Oslo. På lanseringen, som i forordet, pekte Slagstad på noen av forskjellene og likhetene mellom Schmitt og Arendt: Begge to er politiske teoretikere, som riktig nok står i motsetning til hverandre tradisjonsmessig, men de har imidlertid det til felles at de «søkte å identifisere [...] politikken egenart som institusjonelt samfunnsfenomen. Hver på sin måte argumenterer de for det politiske som samfunnets sentrum» (2019:7). I denne omtalen vil jeg konsentrere meg om *Politikk i dystre tider*, boken med et utvalg av Arendts tekster, men det kan være lurt å merke seg at dette er en parallellutgivelse; en sammenligning av bøkene kan følgelig peke mot hva Slagstad ønsker å si med utgivelsene.

Finn Graff har gitt omslaget en illustrasjon av en ung Arendt med et våkent blikk. Nesten alle tekstene er oversatt av Agnete Øye, med unntak av kapittel 3 («Det offentlige rom») som er oversatt av Christian Janss, og kapittel 7 («Eichmann i Jerusalem – epilog») som er oversatt av Johan Ludwig Mowinckel. Det er Rune Slagstad som har valgt ut tekstene. Han har også skrevet et innledende portrett: «Hannah Arendt – En tenker uten rekkverk», som

våre lesere kan lese et utdrag fra senere i dette nummeret (§§ 1 & 8-9). I stedet for å skrive en generell og oppramsende introduksjon eller et kort forord før hver tekst, har Slagstad skrevet et utdypende innledningsessay på 62 sider som situerer Arendt og hennes tenkning i en historisk-biografisk og filosofisk kontekst. Forordets tittel henviser til Arendts egen beskrivelse av sin politiske posisjon: «[T]he left think that I am conservative, and the conservatives sometimes think that I am left». Arendt bedrev «tenkning uten rekkverk», med Slagstads ord (2019:14).

Tekstutvalget

Første kapittel i boken er «Vi flyktninger» («We Refugees»). Teksten ble skrevet under andre verdenskrig, nærmere bestemt i 1943. Arendt var selv en jødisk flyktning, selv om hun hverken likte ordet eller ville kalt seg det selv; ifølge Arendt endret begrepet «flyktning» seg med jødefølgelsene under krigen. Essayet handler om utestengningen og utvisningen av det jødiske folk under krigen, og beskri-

ver gjennom historier, personlige anekdoter og litterære analogier hvordan de strevde med å tilpasse seg og bli ansett som gode borgere på stedene de endte opp. Arendt konkluderer:

For første gang er jødisk historie ikke adskilt fra, men knyttet sammen med alle andre nasjoners historie. De europeiske folkenes anstendighet seg imellom gikk i stykker i det øyeblikk, og fordi den tillot sitt svakeste medlem å bli utestengt og forfulgt. (2019:86)

Dette sitatet minner om et annet utsagn av den amerikanske filosofen Richard Bernstein, som Slagstad trekker frem tidlig i innledningen sin. Bernstein – som selv har skrevet mye om arendtianske temaer som pluralisme, makt, vold og ondskap – hevder å se likheter mellom 1900-tallets jødeforfølgelser og vanskelighetene som en av dagens religiøse og etniske minoritetsgrupper møter. Bernstein skriver at det er

foruroligende paralleller mellom de kafkaske vanskelighetene de europeiske jødene erfarte, og de hårreisende hindringene syriske muslimer nå er konfrontert med i forsøket på å få adgang til USA. (2019:15)

Andre kapittel, «Tradisjon og modernitet» («Tradition and the Modern Age»), ble først utgitt i 1954. Det er den reviderte og utvidete utgaven fra 1968 som ligger til grunn for den norske oversettelsen. Gjennom teksten ser Arendt på en del av den vestlige politiske tenkningens tradisjon og kritiserer blant annet Karl Marx. Hennes påstand er at tradisjonen fra Platon og Aristoteles endte med Marx. Det hører til historien at Arendt også arbeidet med et verk om Marx og det hun anså som marxismens fallgrube, nemlig hvordan man kan unngå at en marxistisk revolusjon ender i den samme politisk motiverte blodutgytelse og voldsteror som har karakterisert foregående revolusjoner. Arendt rakk aldri å fullføre det påbegynte verket, men de etterlatte tekstene er i dag tilgjengelige for allmenheten gjennom boken *The Modern Challenge to Tradition: Fragmente eines Buchs*, utgitt på Wallstein Verlag i 2018.

Kapittel tre, «Det offentlige rom», er hentet fra *Vita activa*, 1996 (*The Human Condition*, 1958). Den består av første og andre kapittel; «Menneskets betingethet» og «Det offentlige rom og det private området». «Det offentlige rom» begynner med en begrepsforklaring av *vita activa*. *Vita activa* er for Arendt et samlebegrep som omfatter

de tre «grunnleggende menneskelige» aktivitetene: arbeid, produksjon, og handling. Arendt skriver:

[Arbeidet sikrer] individets overlevelse og artens videre liv; produksjonen skaper en kunstig verden som til en viss grad er uavhengig av innbyggernes dødelighet og på den måten står for det bestående og varige som en motstand mot deres flyktige tilværelse; til slutt skaper handling, så lenge den tjener til å grunnlegge og opprettholde politiske institusjoner, betingelsene for generasjonenes kontinuitet, for erindring og dermed for historie. (2019:119)

Min innvending mot tradisjonen består vesentlig i det at den forrangene kontemplasjonen har fått i det overleverte hierarkiet, har visket ut eller ikke tatt hensyn til distinksjonene og forskjellene innenfor *vita activa*. (2019:127)

Den siste setningen illustrerer tydelig en av hovedinnvendingene Arendt retter mot tradisjonen; tanken, eller den isolerte kontemplasjon, er blitt viet for stor plass i filosofi-historien. Arendt hevder at det praktiske liv, handlingslivet, må løftes opp til å bli et viktigere – om ikke *like viktig* – studieobjekt.

I «Hva er autoritet?» («What Is Authority?», 1958) og «Hva er frihet?» («What Is Freedom?», 1960) analyserer Arendt to politiske nøkkelbegrep. Arendt hevder at frihet er politikken *raison d'être* – uten frihet ville det politiske livet som sådan bli meningsløst. Hun hevder også at autoriteten har forsvunnet fra det moderne samfunnet. Det er interessant med denne bemerkningen at hun ikke ser på vold og makt som komplementære, men snarere som motsetninger. I den neste omtalen følger Tormod Fjeld Lie dette sporet videre i sin omtale av essaysamlingen *Makt og vold*, utgitt i Cappelen Damms «Upopulære skrifter»-serie.

«Revolusjonens ånd» («The Meaning of Revolution») er hentet fra andre kapittel i *On Revolution* (1963; revidert utgave 1965) og starter rett på med en oppklaring: «Det er ikke krigsspørsmål vi er opptatt av her.» Her stiller Arendt spørsmål ved at det er den franske, mer voldelige revolusjonen som er blitt bevart i manns historiske minne og hatt størst innflytelse på ettertiden, på tross av at det er den amerikanske, ikke-voldelige revolusjonen som ifølge henne har hatt størst suksess. Den amerikanske revolusjonen ble nærmest glemt, hevder Arendt. Slagstad påpeker i innledningen at på bakgrunn av disse uttalelsene, kan ikke Arendt ha vært kjent med den norske grunnlovsdannin-

gen, som til en stor grad var inspirert av den amerikanske revolusjon.

Det syvende kapittelet er «Eichmann i Jerusalem – epilog», fra *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (1963). Adolf Eichmann var ansett som en av hovedarkitektene bak Holocaust, og teksten ble skrevet mens Arendt fulgte rettssaken mot Eichmann som journalist i *The New Yorker* på 60-tallet. Arendt påstår at problemet med Eichmann var at «det var så mange som lignet ham, og at de mange verken var perverse eller sadistiske, tvert imot var de og er de skremmende normale» (2019:348). Teksten avrundes med et langt forslag til hva dommerne heller kunne ha sagt til tiltalte. Denne kontroversielle teksten er nok det Arendt har vært mest kjent for i ettertid.

Deretter kommer «Sannhet og politikk» («Truth and Politics»), som ble publisert i *The New Yorker* i etterkant av kontroversen omkring Eichmann i Jerusalem fordi Arendt mente at hun hadde vært utsatt for en kritikk basert på urovekkende mange løgner. Slagstad påpeker i innledningen at det kunne vært skrevet som en kommentar til dagens «fake news». Slagstad ser her en parallell til en av samtidens mest kontroversielle skikkelser, og setter den amerikanske presidenten Donald Trump opp mot følgende sitat av Arendt fra *The Origins of Totalitarianism*:

The ideal subject of totalitarian rule is not the convinced Nazi or the convinced Communist, but people for whom the distinction between fact and fiction (i.e., the reality of experience) and the distinction between true and false (i.e., the standards of thought) no longer exist. (2019:69)

De to siste tekstene i boken er portretter av Bertolt Brecht og Rosa Luxemburg, hentet fra *Men in Dark Times* (1968). Begge tekstene er historiske/autoritative biografier hvor Arendt fortsetter å kritisere marxismen gjennom disse personene. Bertolt Brecht (1895-1956) var en tysk dikter, og Arendt trekker frem en mengde av hans poesi gjennom biografien. Hun opphøyer diktningen hans, men er sterkt kritisk til hans ideologiske retning, og hevder uredde at «diktere sjelden er gode, pålitelige samfunnsborgere» (2019:400). Gjennom teksten kritiserer Arendt Brecht ikke bare ved å se på de historiske og politiske handlingene hans, men også ved å tolke verkene som en speling av hans ideologiske ståsted. Brecht sympatiserte med kommunistene, og henviste tidlig til Marx, Engels og Lenin som «klassikerne». Arendt påstår at Brecht simpelthen nektet å se det åpenbare: «nemlig at de som virkelig ble forfulgt, ikke var arbeidere, men jøder, at det var rase og

ikke klasse som betydde noe» (2019:432).

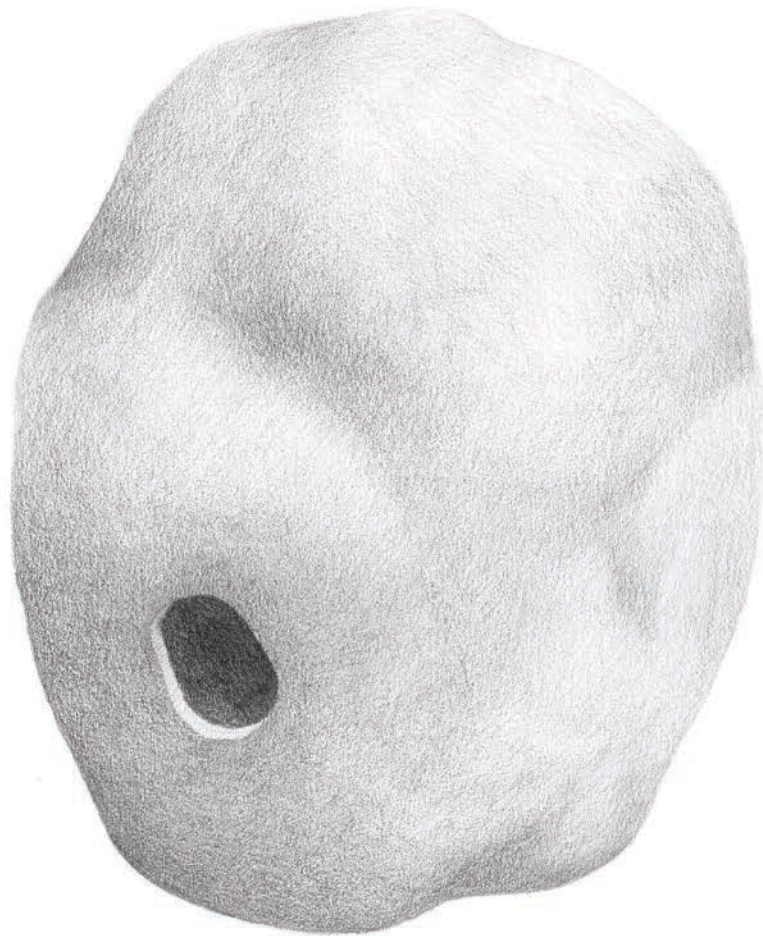
Ikke bare er Brecht og Luxemburg historisk interessante skikkelser, men det er fantastisk å lese Arendt her. Hun maler med ord. Arendt skriver at autoritative biografier, til forskjell fra annen biografisk litteratur, ikke bare ser historien som et bakteppe for å kunne fortelle om den berømte personen det skrives om, men at «historiens fargeløse lys blir tvunget gjennom og brutt av en stor personlighets prisme, slik at det endelige resultatet er et fullstendig sammenfall av liv og verden.» Jeg tror ikke jeg noen gang tidligere har lest biografier bli omtalt så fargerikt. Arendt bruker selv Rosa Luxemburgs «liv og arbeid som prisme» for å vise en annen måte å se en del av den politiske historiens gang, kanskje på samme måte som Slagstad bruker Arendts liv og virke som prisme for å si noe om politikk i dag?

Det kan være verdt å merke seg at tekstene er ordnet kronologisk. Det kan tydeliggjøre noe av Arendts filosofiske utvikling fra tekst til tekst, særlig hvis man sammenligner med tidstavlen bakerst i boken. Kanskje vi eksempelvis leser «Sannhet og politikk» annerledes når vi vet at Arendt ga den ut etter å ha vært på en lengre reise til Europa der hun besøkte Karl Jaspers og Martin Heidegger. Og det må uunngåelig farge hvordan vi leser tekstene når vi vet at hun skriver ut fra sin egen personlige erfaring.

Konkluderende bemerkninger

Det er flott (og kanskje høyst samfunnsmessig betimelig?) at Slagstad vil rette blikket mot Arendt og få flere til å lese henne. Tekstutvalget virker nøye gjennomtenkt. Om han vil vekke en interesse for å lese mer Arendt, har han i alle fall lyktes hos meg. Han selger henne inn bra, og får tydelig frem den mangefasetterte viktighet av å ha kjennskap til Arendts virke og filosofiske arv. Jeg kjenner også på en takknemlighet for at noen faktisk har satt seg ned og oversatt alle disse tekstene.

Arendt elsket tydeligvis essays, og den essayistiske stilen sammen med de gode oversettelsene gjør boken veldig grei å lese, både struktur- og innholdsmessig. Portrettene er kanskje de mest lettleste, til og med morsomme til tider – som når Arendt skriver at Bertolt Brecht ikke trengte å spise hatten sin lenger (han kjedet seg ikke nok til det etter at han fant ut at han kunne bruke tiden på å sitere Marx og Engels) (2019:429). Boken er kanskje ment som en innføring, eller introduksjon, og jeg ville anbefale boken til alle som ikke har lest Arendt før. Allikevel tror jeg også den ville være interessant for de som har lest henne tidligere og trenger å bli påminnet Arendts historiske og nåtidige relevans, eller lese henne i nytt lys for den saks skyld.

Illustrasjon av Katrine Lund